

ILEANA BOZAC (n. GHERMAN)
(1914-2000)

Ileana Bozac s-a născut la 16 august 1914 în localitatea Sâmboleni, jud. Cluj, într-o veche familie de preoți greco-catolici și intelectuali români. Urmează școala primară și primele clase de liceu la Blaj, continuând la Cluj, unde și-a susținut bacalaureatul în 1931. Studiile universitare le-a făcut la Universitatea Daciei Superioare din Cluj, între 1931-1935, la Facultatea de Litere, specialitatea Istorie-Geografie. În 1936-1937 a promovat examenul de capacitate, dat în București, în specialitatea istorie-geografie, fiind clasificată a 8-a pe țară. A obținut licența în istorie cu distincția *magna cum laude*, în 1935. A avut ca profesori pe Ioan Lupaș, Alexandru Lapedatu, Ioan Moga, Constantin Marinescu, Francisc Pall, Silviu Dragomir, Nicolae Bănescu, Vasile Meruțiu, Tiberiu Moraru. În paralel a studiat etnografia și folclorul, timp de 3 ani (cursuri și examene), cu Romulus Vuia și Ion Chelcea, iar în 1936 a absolvit, după un an de practică, Seminarul Pedagogic Universitar (1936-1937). Bună cunoscătoare a limbilor germană și franceză, a și efectuat o călătorie de studii în Franța (Grenoble). S-a specializat, timp de 3 ani, pe lângă studiile de la Universitate, în paleografie română, germană, chirilică, latină, limba și paleografia slavă veche, medio-bulgară, precum și în interpretarea de texte bizantine. În anii 1945-1947 urmează cursurile anilor I și II de doctorat la Universitatea din Cluj, cu Silviu Dragomir, Ion Moga, Romulus Vuia, Romulus Căndea, Francisc Pall, Ioachim Crăciun, finalizate cu examene, dar susținerea tezei, deși elaborată, n-a mai fost posibilă din cauza gravelor consecințe pe plan general și personal, ale războiului și bulversării politice din țară. Ca majoritatea intelectualității formată în perioada interbelică, a avut și ea de suferit rigurile noului regim și abia în 1966 s-a putut prezenta la un concurs pentru obținerea certificatului de traducător din limba germană.

Între nenorocirile care s-au abătut asupra familiei sale, una a fost pentru ea cel mai greu de suportat, pierderea soțului, Ioan Bozac, în război, în martie 1943, rămânând la 28 de ani, văduvă de război cu două fete mici, de 1 și 3 ani. Ca fiică de preot greco-catolic și soție a unui ostaș român ce luptase pe Frontul de Est, cu toată pregătirea ei superioară, n-a fost încadrată după război decât ca secretară, administratoare și bibliotecară la Centrul de Studii și Cercetări privind Transilvania (august 1945 – februarie 1949), după care, aproape trei ani, a rămas fără mijloace de subzistență.

Și-a început cariera profesională în 1936, inițial ca profesoară în învățământul secundar, la Liceul Comercial din Cluj, între 1936-1938, după care s-a mutat, împreună cu soțul ei, la București, unde a activat ca profesoară suplitoare la Liceele „Negoescu”, „Moteanu”, „Choisy Mangâru” și „Nicolae Bălcescu”. Calvarul anilor de refugiu și război, petrecuți la Sibiu, n-a încetat pentru ea nici după 1944; ca văduvă de război și mamă a doi copii, lăsată fără slujbă, ea a trebuit să locuiască într-o cămăruță din propria ei casă din Cluj. Abia în 1951 a fost încadrată ca cercetător științific la Institutul de Istorie al Academiei, Filiala Cluj, unde a activat până la pensionare, în 1974, fiind promovată, în 1967, ca cercetător științific principal.

Din 1958 a fost membră a Societății de științe istorice și filologice din România.

În 1968 a fost trimisă de Direcția Generală a Arhivelor Statului într-o călătorie de documentare științifică de trei luni, la arhivele și bibliotecile din Viena, împreună cu istoricii C.C. Giurescu și Cornelia Bodea, pentru a depista și microfilma izvoare istorice referitoare la Răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan. A depistat și propus pentru microfilmare cca 19.000 de pagini privind istoria țării noastre în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

În 1974 a fost cooptată coautoare la *Österreichisches Biographisches Lexikon*, editat de Österreichisches Akademie der Wissenschaften din Viena, unde a și publicat trei prezentări de autori români.

A colaborat la lucrările colective ale Institutului de Istorie din Cluj: *Indicele Hurmuzachi – Bibliografia secolului al XIX-lea*. Ca excelentă cunoscătoare a limbii germane și a paleografiei gotice germane și a celei latine medievale, a contribuit la prelucrarea textelor germane cu grafie gotică pentru colecțiile de *Tratatul de Istorie. Documente privind Istoria României. Seria C. Transilvania* (documenta Romaniae Historica), precum și indicele la cele 6 volume ale *Tratatului de Istoria României*, apoi, *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române. Seria Transilvania și Izvoarele Răscoalei lui Horea*. Pentru acestea a depistat numeroase documente din Arhivele de la Viena (Haus-Hof – und Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Hofkammerarchiv, Nationalbibliothek) de la Cluj, Sibiu, Tg. Mureș, Alba Iulia, București, Blaj, Brașov, Brad, Deva, Dej, Arad, Oradea, Hunedoara, Zlatna, Câmpeni, pe care le-a transcris după original sau după fotocopii și microfilme, și a colaborat la traducerea și prelucrarea lor pentru tipar, îndeosebi a celor din limba germană. Pe baza materialului arhivistic și a hărților vechi, a întocmit schițe pentru hărțile economice privind Transilvania, incluse în volumul III al *Tratatului de istorie a României* (1964).

A colaborat la *Tratatul de istorie a pedagogiei*, pentru care a și elaborat un întreg capitol care, însă, nu apare sub numele autoarei.

Rezultatele cercetărilor sale în arhive și bibliotecile de specialitate au fost materializate în elaborarea și publicarea unor valoroase studii și articole de istorie, caracterizate prin rigoare și originalitate, privitoare la istoria școlară și culturală a românilor transilvăneni și la luptele de emancipare socială a poporului român din secolele al XVIII-lea și XIX-lea. Dintre acestea se cuvin a fi reținute titlurile lucrărilor sale, care sunt tot atâtea contribuții la dezvoltarea istoriografiei noastre, pe care le dăm mai jos.

În lucrările sale Ileana Bozac urmărește cu perseverență situația economică din Munții Apuseni, ajunși în interesul occidentalilor: exploatarea miniere, pădurile, bogăția solului și subsolului, studiate de savanți cu renume, de exemplu Spallanzani, precum și situația socială și culturală, cu preponderență învățământul. În ce privește mișcările sociale, conturează rolul fiului lui Horea, Iuon, ca al patrulea căpitan în răscoală, și relevă o nouă sursă de informare contemporană, pe bază de material documentar inedit, ce completează și amplifică informația asupra ecoului european al Răscoalei din 1784. Astfel, texte necunoscute până acum privind Răscoala lui Horea, provenind de la autori neinteresați personal în conflict, de exemplu militari trimiși pentru reprimarea răscoalei sau, pentru prima oară, opinia unui iluminist german, publicistul Wekhrlin, care sesizează *amploarea reală* a răscoalei românilor, publicată în periodicul său „Dar graue Ungeheuer”, texte apreciate și utilizate amplu de David Prodan și Ștefan Pascu, concomitent cu prelucrarea bogatului material arhivistic nepublicat încă.

De asemenea, a aranjat și pregătit pentru tipar colecția bogată și opera folcloristului Traian German, din care a și publicat câteva studii.

A continuat să lucreze – și după pensionare – la un corpus documentar, finalizat după trecerea ei spre veșnicie, de către prof. univ. dr. Teodor Pavel, care a scris și un întins studiu introductiv și a pregătit cartea pentru tipar. Lucrarea, de mare anvergură și importanță pentru cunoașterea societății românești din Transilvania dinaintea răscoalei lui Horea, s-a publicat, în limbile română și germană, sub titlul *Călătoria lui Iosif al II-lea în Transilvania la 1773 / Die Reise Kaiser Josephs II. Durch Siebenbürgen im Jahre 1773*, la Editura Institutului Cultural Român. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, vol. I, 2006, 816 p. (două ediții în același an) și vol. II, 2011, 394 p.

Ileana Bozac s-a stins din viață la 23 martie 2000 și a fost înmormântată în Cimitirul Central din Cluj-Napoca. Nu a uitat o clipă imaginea „casei de pe deal” din satul natal în care a copilărit și și-a petrecut vacanțele de-a lungul anilor. Întreaga avere deținută de familie în cuprinsul satului Sâmboleni le-a fost confiscată, iar casa a trebuit predată pe seama comunei, cu mențiunea de a fi folosită pentru școala din sat. A fost doar o fărâma din calvarul suferințelor îndurate de-a lungul vieții, pe care iubirea de neam și credința neștirbită în Dumnezeu i-au dat tăria să le îndure.

LUCRĂRI PUBLICATE

1. *Politica școlară a Curții din Viena în domeniul fiscal al Zlatnei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, „Studii și cercetări de istorie”, VII, nr. 1-4, Cluj, 1956, p. 119-150.
2. *Exploatarea muncii copiilor în minele statului din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, „Studii. Revistă de istorie”, XI, nr. 3, București, 1958, p. 93-109.
3. *Școlile de la salinele din Transilvania la sfârșitul veacului al XVIII-lea*, „Anuarul Institutului de Istorie”, III, Cluj, 1960, p. 281-295.
4. *Arhiva lui Horea*, „Revista Arhivelor”, IV, nr. 2, Cluj, 1961, p. 151-178.
5. *Două documente din 1774 privitoare la trecutul minelor din Rodna*, „Anuarul Institutului de Istorie”, 4, Cluj, 1961, p. 245-252.
6. *Le voyage de spallanzani en Transylvanie (1786)*, „Revue Roumaine d'Histoire”, 1, IV, 1965, p. 95-104.
7. *Morile din domeniul de sus al Zlatnei în anul 1774*, „Anuarul Institutului de Istorie”, VIII, 1965, Cluj, p. 329-353. Studiul s-a tipărit fără tabelele în care era prelucrat materialul documentar (58 p. + planșe)
8. *Învățămintul românesc din Transilvania în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, vol. *Din istoria pedagogiei românești*, vol. II, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1966 (col. cu Pompiliu Teodor)
9. *Ioan Urban Iarnik în lumina corespondenței sale cu Ioan Micu Moldovan*, „Limbă și literatură”, XIV, București, 1967, p. 193-206 (34 piese inedite)
10. *O relatare contemporană străină privind cauzele Răscoalei lui Horea*, „Lucrări Științifice. Istorie. Științe sociale. Pedagogie”, Oradea, 1971 (Manuscris inedit, reperat de Ileana Bozac în Arhivele din Viena)
11. *Răscoala lui Horea văzută de un ofițer din trupele de represiune (căp. Egermann)*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, XV, Cluj, 1972, p. 435-443 (Manuscris reperat de Ileana Bozac din Arhivele din Sibiu)
12. *Știri despre românii din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în Autobiografia lui Heydendorf*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, XVI, Cluj, 1973, p. 357-369
13. *Un ziar german, „Realzeitung” Erlangen, despre Răscoala lui Horea*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia”, XVIII, fasc. 2, Cluj, 1973, p. 51-59 (colab. cu N. Edroiu)
14. *Semnificația europeană a Răscoalei lui Horea în comentariul lui W. L. Wehrhlin (1739-1792)*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, XVII, Cluj, 1974, p. 237-246.
15. *Andrei Mureșan, Dichter und Publizist, Österreichisches Biographisches Lexikon (1815-1950)*, Viena, 1975
16. *Jacob Mureșan, Komponist und Musiker, Österreichisches Biographisches Lexikon*, Viena, 1975
17. *Eftimie Murgu, Philosoph und Politiker, Österreichisches Biographisches Lexikon*, Viena, 1975
18. *Un epilog al Răscoalei lui Horea, după un raport din februarie 1785*, vol. *Ștefan Meteș la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977, p. 305-308
19. *Revoluția de la 1848-1849 în Transilvania. Documente*, vol. I, 2 martie – 12 aprilie 1848, sub redacția Ștefan Pascu, V. Cheresteșiu, colectivul de elaborare a volumului: S. Benkő, L. Botezan, A. Egyed, Hilde Mureșan, D. Károlyi, G. Neamțu, P. Teodor, Ileana Bozac, I. Kovács, S. Retegan, ..., colaboratori: M. Bodor, M. Maxim, A. Neamțu, L. Gyémánt, ..., București, Edit. Academiei, 1977, 512 p. (în colab.)
20. *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române (Seria) C. Transilvania*, vol. II, 12-29 aprilie 1848, sub redacția: Ștefan Pascu, V. Cheresteșiu. Colectivul de elaborare a volumului: S. Benkő, L. Botezan, A. Egyed, Hilde Mureșan, D. Károlyi, G. Neamțu, P. Teodor, Ileana Bozac, I. Kovács, S. Retegan, ..., Colaboratori: M. Bodor, M. Maxim, A. Neamțu, București, Edit. Academiei, 1979, LXI+476 p. (în colab.)

21. *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române* (Seria) C. Transilvania, vol. III, 30 aprilie – 14 mai 1848, sub redacția Ștefan Pascu, colectiv de autori: V. Cheresteșiu, S. Benkő, L. Botezan, A. Egyed, Hilde Mureșan, D. Károlyi, G. Neamțu ... M. Bodor, Ileana Bozac, P. Teodor. Colaboratori: I. Kovács, S. Retegan ... A. Neamțu, I. Cicală, I. Dani, București, Edit. Academiei, 1982, 606 p. (în colab.)
22. *Nicula Iuon a Horii, fiul lui Horea*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, XXV, Cluj-Napoca, 1982, p. 235-264.
23. *Izvoarele răscoalei lui Horea (Fontes seditionis Horianae)* Seria B. *Izvoare narative*, Sub redacția Ștefan Pascu, vol. I-III: vol. I: 1773-1785; vol. II: 1786-1860; vol. III: *Presă, broșuri, 1784-1785*, publicat de N. Edroiu, Ileana Bozac, L. Gyémánt, V. Wollmann, Al. Neamțu, C. Feneșan, Lelia Taüber, ... Delia Marga, București, Edit. Academiei, 1983-1984, 474 p. (în colab.)
24. *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române*. (Seria) C. Transilvania, vol. IV, 14-25 mai 1848, sub redacția: Ștefan Pascu, colectiv de autori: V. Cheresteșiu, S. Benkő, L. Botezan, A. Egyéd, d. Károlyi, Hilde Mureșan, G. Neamțu, M. Bodor, K. Schmidts. Colaboratori: Ileana Bozac, P. Teodor, I. Chindriș, I. Dani, A. Neamțu, ... S. Retegan. Introducere de Ștefan Pascu, București, Edit. Academiei, 1986, 599 p. (în colab.)
25. *Profesorului Traian Gherman, evocare, „Zorile”*, număr jubiliar la aniversarea a 75 de ani de la înființarea Liceului „George Barițiu” din Cluj, Cluj-Napoca, 1994, p. 45.
26. *Bibliografia istorică a României*, vol. II. *Secolul XIX*. Tom 2, *Viața economică*, volumul inițiat de G. Zane și îngrijit de Daniela Poenaru, autori și colaboratori: ... L. Bánya, Gh. Hristodol, I. Jordáki, Ileana Bozac, I. Cicală, I. Domșa, Gh. Dumitrașcu, A. Egyed, D. Károlyi, Sept. Martin, Hilde Mureșan, T. Onișor, ... București, Centrul de Informare și Documentare Economică, 1999, 842 p.
27. *Călătoria împăratului Iosif al II-lea în Transilvania la 1773 / Die Reise Kaiser Josephs II. durch Siebenbürgen im Jahre 1773*, vol. I, editat de Academia Română/Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007 (2 ediții), 797 p. (în colab. cu Teodor Pavel)
28. *Călătoria împăratului Iosif al II-lea în Transilvania la 1773*, vol. II, 2011, 394 p. (în colab. cu Teodor Pavel).

Lucia PAVEL